

Сацький Павло (Київ)

**РЕГІОНАЛЬНИЙ ФАКТОР У ФОРМУВАННІ
ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ВЕРТИКАЛІ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В
УКРАЇНІ
У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1990-х рр.**

У процесі становлення української державності, особливо в перші роки після прийняття Декларації «Про державний суверенітет України» й «Акту проголошення незалежності України», гостро постала проблема конституційного статусу регіонів (областей, півострова Крим тощо). Статус українських регіонів визначала Конституція УРСР 1978 р. з подальшими змінами й доповненнями, відповідно, нею визначалася приналежність регіонів-областей до адміністративно-територіальної системи України. Зміни й доповнення до Конституції УРСР 1978 р. послаблювали її легітимність і зумовлювали невідповідність соціально-політичній ситуації у державі. Тому постало питання про прийняття нової Конституції, а це створювало ґрунт для сепаратистських тенденцій у регіонах і навіть аж до їх автономізації. Це прагнення є очевидним у висновку науково-експертного управління Верховної Ради України «Про звернення Тимчасового Уряду Підкарпатської Русі до народів Закарпатської області та Правління Товариства Підкарпатських Русинів до Підготовчого комітету чергової Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй» від 2 липня 1993 р., у котрому йшлося про антидемократичну позицію Президента України щодо права закарпатців на самовизначення в питанні створення власної держави в межах Закарпатської області¹.

Вагоме значення у формуванні статусу регіонів в Україні мала проблема становлення бюджетної системи в державі. Тобто виникає питання самостійного формування бюджетної політики в межах регіону місцевою владою (обласними Радами та їх виконавчими комітетами). У ключі регіональних проблем формування бюджетної системи важливу роль відігравала наявність у потенційно сепаратистських регіонах Сходу й Півдня України підприємств стратегічного значення. Вони були важливими не лише для України, а й для сусідньої Російської Федерації, оскільки будувалися в радянський період у рамках єдиного союзного господарського комплексу, тому мали тісні господарські зв'язки з російськими підприємствами й успадкували частку в виконанні міжнародних контрактів, отриманих СРСР. Зміна ж статусу України могла мати за наслідок трансформацію законодавчого поля в межах регіону, внаслідок чого багато стратегічних для Росії та України

підприємств могли опинитися у стані невизначеності. Існувала також небезпека виникнення проблем у налагодженні відносин із регіональними органами влади, що могло привести до певних труднощів у господарській діяльності обох держав. Для регіонів – це перш за все проблеми наповнення місцевого бюджету, які передбачають виникнення соціальної напруги та політичної нестабільності.

У разі виникнення соціально-економічних проблем в областях України регіональна влада перекидала вирішення своїх бюджетних і соціальних труднощів на всеукраїнський рівень, здійснюючи тиск на центральні органи влади². Ця практика регіональної влади активно застосовувалася у першій половині 1990-х рр., і була можливою за умов збереження регіоном статусу адміністративної одиниці в конституційному полі унітарної України.

Велику проблему в результаті автономізації регіону чи сепаратистських прагнень становив статус й підпорядкування силових структур, дислокованих у ньому. Адже у певній адміністративній одиниці забезпечується соціальна інфраструктура підрозділу чи військової частини у межах адміністративно-правового поля України. У разі реалізації автономістських прагнень могла виникнути проблема статусу силових структур, розташованих на їх території. В умовах можливої нестабільності силові структури могли стати заручниками ситуації. До того ж, виникала загроза політичної напруги не лише у регіоні, а й навіть у масштабах Центральної Європи. Можлива реакція офіційного Києва на автономістські прагнення регіонів, а центральній виконавчій владі в Україні підпорядковані усі збройні сили, могла призвести до застосування силових структур у наведенні конституційного порядку.

Подібні фактори були стримуючими для регіональної влади й регіональних еліт у їх автономістських прагненнях, отже у них залишалася можливість добиватися розширення своїх повноважень у правовому полі України.

Проблеми статусу регіонів і їх відносин із центральними органами влади розглядалися у працях як вітчизняних істориків³, так і представників інших гуманітарних дисциплін⁴. Переважно дослідники приходять до висновку, що у перші роки незалежності України владі й провідним політичним партіям не вдалося сформулювати об'єднавчу державницьку ідею і узгодити інтереси регіональних еліт, давалися ознаки також соціально-економічні труднощі. Всі ці проблеми й призвели до того, що у першій половині 1990-х рр. в Україні зберігалася напруга у відносинах між центральними органами влади і регіонами держави.

Тому, досліджуючи проблему прагнень українських регіонів коригувати свій адміністративно-правовий статус на розширення повноважень відносно центральних органів влади й управління аж до автономізації у межах України, слід розглянути такі ключові проблеми у стосунках офіційного Києва із регіонами на початку 1990-х рр.: 1) взаємовідносини між Президентом України Л.Кравчуком та Головою Верховної Ради України І.Плющем; 2) висвітлити позицію провідних політичних партій у питанні регіонального протистояння; 3) дослідити процес становлення виконавчої вертикалі, розпочатий керівником виконавчої влади в Україні Президентом Л.Кравчуком. Поряд з цими чинниками формування владної вертикалі є дуже важливим процес політичного й правового становлення виконавчої влади в Україні, адже він тісно пов'язаний з процесом становлення всеукраїнської владної вертикалі.

Україна зі здобуттям незалежності отримала у спадок від політичного устрою УРСР систему Рад. Згідно із Конституцією УРСР 1978 р. Ради були органами влади у республіці, а також, 6-ю статтею Конституції структурна частина КПРС КПУ була означена у статусі провідної політичної сили в УРСР. Статут КПРС вимагав від членів партії на посадах, котрі вони обіймали в органах влади й управління, втілювати у життя політику партії, фактично підпорядковуючи їх партійному Статуту й роблячи підзвітними партійним органам. Тому депутати Рад і співробітники виконавчих комітетів, сформованих цими Радами, у тому числі й керівники виконавчих органів, виконуючи свої посадові обов'язки, підпорядковувалися вищим органам влади республіканського й союзного рівня за посередництвом місцевих комітетів КПРС-КПУ.

За перших років незалежності України намагання обмежити Ради і їхні виконавчі комітети у повноваженнях було неефективним у зв'язку з відсутністю дієвої виконавчої вертикалі влади та міцного загальнодержавного конституційного поля. Місцеві Ради юридично підпорядковувались центральним органам влади, але фактично вони були конституційно самостійними органами. Ліквідація правлячої партії КПУ призвела до того, що цей статус мали Ради усіх рівнів. Але заборонена КПУ залишила по-собі не лише проблему владної вертикалі, але і наслідки свого потужного впливу на всі органи влади, які були в Україні. Правляча КПУ здобула більшість у Радах усіх рівнів після виборів 1990 р. і ця більшість залишилась після проголошення незалежності України. Тобто стара компартійна більшість фактично продовжувала залишатися при владі в незалежній Україні до наступних виборів до Рад усіх рівнів, котрі відбулися у 1994 р.

У незалежній Україні проблема легітимності депутатського складу Рад, обраних за радянського періоду, часто піднімалася представниками НРУ, котрі наполягали на перевиборах Рад усіх рівнів до завершення терміну повноважень їхніх депутатів. Вони мотивували це тим, що в Україні повинна формуватись якісно нова вертикаль влади, а поки діяли Ради в старому складі, то незалежність України залишалася сумнівною. Президент України Л.Кравчук у 1992 р. пропонував припинити діяльність виконавчих комітетів Рад старого складу та передати їх повноваження Представникам Президента на місцях⁵. Але не враховувався той факт, що Ради старого складу мали політичний зв'язок між собою завдяки більшості у них представників від донедавна могутньої та добре організованої КПУ. Саме це і дозволяло говорити про, нехай розмиту та нетривку, але про владну вертикаль, а саме законодавчу, котра перебрала на себе виконавчі функції за слабкості виконавчої влади, згідно положень діючої Конституції, в процесі її становлення.

Надалі Соціалістична партія України отримала великий політичний вплив завдяки тому, що частина компартійної більшості в Радах стали членами цієї партії, утвореної керівником парламентської більшості від КПУ у Верховній Раді УРСР Дванадцятого скликання (вибори 1990 р.) О.Морозом⁶. Тому СПУ завжди послідовно відстоювала права Рад усіх рівнів, блокуючи ініціативи Президента України з обмеження повноважень Рад задля посилення виконавчої вертикалі⁷. В такій ситуації отримує дуже великі політичні можливості керівництво Верховної Ради України, особливо її Голова І.Плющ. Так Верховна Рада України фактично опинилась у становищі вищого органу влади в державі в період складності формування виконавчої вертикалі, перебравши виконавчі функції на себе та формуючи законодавче поле для діяльності місцевих Рад усіх рівнів. Таким чином у вищого законодавчого органу влади держави була можливість контролювати діяльність місцевих Рад. Отже, маючи широкі владні повноваження, Голова Верховної Ради України І.Плющ отримав повновладдя в державі, а також послідовно виступав за збереження повноважень Рад у старому, розширеному вигляді, оскільки мав можливість використовувати політичне становище Верховної Ради України, як єдиного органу влади, котрий концентрував і законодавчу владу, і виконавчі функції. Правова і політична ситуація навколо Рад місцевого рівня робила для нього можливість розглядати систему місцевих Рад як своєрідну владну вертикаль.

Голова Верховної Ради України стає в першій половині 1990-х рр. першою особою у державі за обсягом владних повноважень, а Президент, у результаті протистояння з ним, перетворюється на

номінального главу держави. До такого висновку підводить І.Салій, аналізуючи повноваження Президента Л.Кравчука та вищого законодавчого органу країни⁸. Про владну ізоляцію Президента України як глави виконавчої влади згідно діючої Конституції УРСР 1978 р. з поправками говорять висновки науково-експертного управління Верховної Ради України на Указ Президента “Про невідкладні заходи щодо стабілізації економічної та політичної ситуації в Україні” від 16 червня 1993 р. У ньому йдеться про неможливість конституційного глави виконавчої влади здійснювати безпосередньо керівництво Кабінетом Міністрів України, оскільки цей орган був підзвітний Верховній Раді України; натякається на номінальність конституційних повноважень Президента України, пояснюючи таку позицію суперечливим характером діючої в державі Конституції⁹.

Підтримка високого владного статусу Рад робила І.Плюща союзником лівих сил, зокрема СПУ та політичних угруповань, котрі прагнули відновити діяльність Компартії в Україні. Цю позицію часто висловлювали у своїх виданнях праві партії. Насправді ж, союз з лівими І.Плюща обмежувався лише співробітництвом у рамках Верховної Ради України, тобто формуванням законодавчого поля у державі. Можливо це дає підставу для деяких дослідників подекуди розглядати СПУ як партію, що в першій половині 1990-х рр. претендувала на роль “партії влади”¹⁰. Але альянс І.Плюща та лівих був тимчасовим явищем, тактичним. Ліві прагнули до посилення впливу Рад, порівняно із впливом президентської виконавчої вертикалі, а Голова Верховної Ради України прагнув до збереження свого статусу посередника та арбітра в цій боротьбі між радянськими та президентськими структурами, завдяки чому й забезпечувались його неконституційно великі повноваження.

Отже, в першій половині 1990-х рр. в Україні панує ситуація, коли виконавча вертикаль, що формувалася за ініціативи Президента і була йому підпорядкована, вступає у протиборство з владною вертикаллю радянською – системою Рад. Початком протистояння стало призначення Представників Президента в областях та районах, що мало сформувати всеукраїнську виконавчу вертикаль, а також утворення в лютому 1992 р. Державної Думи при Президенті України, органу, фактично, консультативного. Проте цей орган займався розробкою державної політики України та розробляв законодавчі акти і Укази Президента. Крім того, Дума формувала економічну політику держави, що було в початковий період незалежності України пріоритетним напрямком за умов формування вертикалі влади та реформування економіки держави¹¹. Контроль над економічними процесами в країні сприяв створенню потужного плацдарму для становлення власної

підконтрольної вертикально інтегрованої системи органів виконавчої влади і за це почали боротись Президент та Верховна Рада України, а саме – частина її керівництва та значна група депутатів, які мали змогу впливати на позицію більшості у місцевих Радах.

Функції Думи значно розширювало те, що Президент за діючою Конституцією в Україні мав змогу регулювати своїми Указами економічні та структурні питання, котрі були нерегульовані законодавством¹². А у зв'язку із тим, що політична система України знаходилася в стані становлення, то таких питань поставало багато і практично всі вони були важливими та вирішальними в формуванні політичної системи в країні. Отже, виникла ситуація, коли Дума певною мірою перебрала на себе законодавчі функції, обмежуючи Верховну Раду України. Таким чином Президент прагнув обмежити непомірно великі функції вищого законодавчого органу¹³.

Під тиском Верховної Ради України, яка, на відміну від президентських структур, мала підконтрольну для найбільших депутатських угруповань всеукраїнську вертикаль влади, Президент змушений був розпустити Державну Думу. Робота цього органу була заблокована вищою законодавчою інституцією, а конфлікт між Президентом та Верховною Радою України загрожував перерости в більш потужне протистояння, у якому політична ситуація складалась не на користь Президента. У цей час економічна та соціальна обстановка в державі погіршується, а це мало наслідком невдоволення громадян та політичну нестабільність. Особливо складною ситуація стає в регіонах України, зокрема, Східному та Південному.

Ці регіони втратили представника своїх інтересів на всеукраїнському рівні, а саме, заборонену у 1991 р. КПУ, а також повноцінне представництво в центральних органах влади, котре за радянського періоду забезпечувалося цією партією. Натомість у державі панувала й реалізувалася у програмах Президента ідеологія, яка формувалась НРУ та похідними від нього партіями і організаціями. Про це неодноразово заявляв Л.Кравчук¹⁴. А отже, противники посилення президентської влади мали змогу здійснювати тиск на Президента, контролюючи місцеві Ради, зменшивши вплив його виконавчої влади у регіонах, та заблокувавши дії Президента і його вертикальнопідпорядкованих структур на місцях (апаратів Представників Президента). До такої протидії з боку промислово потужних регіонів додається протидія і з боку політичних організацій, які мали стати опорою Президента Л.Кравчука.

НРУ та похідні від нього партії і організації в 1992 р. починають активно заявляти про невдоволення діяльністю уряду В.Фокіна. Президент опиняється між двома вогнями: з одного боку тиск структур

прорадянських, які контролюють Ради Східного та Південного регіонів держави, з іншого, партій та організацій правого спрямування, яких Президент прагнув бачити своєю політичною опорою.

Ситуація загострюється наприкінці 1992 р. Уряд В.Фокіна, а разом з ним і Президент, як глава виконавчої влади, опиняється під тиском більшості, хоча й антагоністичних ідеологічно, але добре організованих проти виконавчої влади сил. Л.Кравчуку доводиться відправити у відставку Прем'єр-міністра В.Фокіна. На нього передбачувано вели тиск антипрезидентські сили, розуміючи, що Л.Кравчука, як всенародно обраного главу держави, змістити з посади буде значно складніше, ніж його Прем'єра, а натомість – сформувати уряд, в який ввійдуть представники всіх антипрезидентських сил. На таке прагнення натякала в своєму інтерв'ю журналу “Універсум” Народний депутат України Дванадцятого скликання Л.Скорик¹⁵. Вона описувала ситуацію навколо призначення на посаду Прем'єр-міністра України Л.Кучми наприкінці 1992 р.

За її словами, Л.Кравчук шукав підтримки правих сил, тобто НРУ та похідних від нього партій заради збереження на посаді Прем'єр-міністра В.Фокіна, за що цим структурам пропонувались посади в уряді. У Президента були підстави побоюватися, що після відставки уряду В.Фокіна наступний уряд займе протипрезидентську позицію, оскільки, скориставшись поразкою Президента в протистоянні з регіональними політичними угрупованнями, ці сили сформуєть, використовуючи вплив в органах законодавчої влади, свій уряд – антипрезидентський. За словами Л.Скорик, спочатку праві сили йшли на контакт з Президентом, позицію ж претендента на прем'єрство Л.Кучми активно підтримував І.Плющ, Голова Верховної Ради України, який був потужним союзником у боротьбі за цю посаду. Крім того, на боці Л.Кучми стояли ліві сили в Верховній Раді України та представники Східного і Південного регіонів країни, котрі були настроєні проти політики Президента Л.Кравчука. Але згодом позиція правих сил змінилась і вони підтримали Л.Кучму, отримавши за це ряд ключових посад у його уряді¹⁶.

Таким чином, регіональні угруповання, об'єднавшись проти Президента, здобули перевагу над його позицією. Це було на користь політичним силам, котрі представляли Південно-східні області країни і виступали за обмеження позицій Президента на користь системи Рад та мали потужний вплив у Верховній Раді України. Деякі урядові посади отримали політичні угруповання, котрі представляли Західний регіон держави, що привело до тимчасового компромісу в регіональному протистоянні¹⁷. Але цей компроміс не приніс стабільності в формування

політичної системи молодій державі, необхідної для здійснення структурних реформ.

Президент опиняється в ситуації, коли його виконавчі функції було обмежено союзом регіональних угруповань, що об'єднались проти нього в уряді. Уряд Л.Кучми, який приступив до виконання своїх обов'язків наприкінці 1992 р., отримав надзвичайні повноваження від Верховної Ради України й почав формувати економічну та соціальну політику держави. Л.Кравчук не бажав миритися з ситуацією свого, фактично, повного усунення від управління країною, при тому, що він залишався конституційним главою держави. Президентська адміністрація, використовуючи вже сформовану на той час вертикаль у вигляді Представників Президента в областях та районах, починає проводити власну, паралельну урядовій, політику. Дану ситуацію змістовно охарактеризував тодішній Віце-прем'єр-міністр з питань паливно-енергетичного комплексу Ю.Іоффе, говорячи, що Л.Кравчук залишався главою виконавчої влади та мав змогу вести політику, паралельно уряду і цю змогу використовував¹⁸. Отже в Україні виникає ситуація багатовладдя. По-перше, конституційні виконавчі повноваження мав Президент держави, які він почав використовувати в максимально можливому обсязі, чим обмежував ініціативи уряду, який отримав від Верховної Ради України надзвичайні повноваження. По-друге, надзвичайні повноваження мав уряд Л.Кучми, який формував соціально-економічну політику держави, видаючи Декрети, які мають силу Закону. По-третє, залишався потужний вплив Верховної Ради України й системи Рад в цілому, зокрема Голови Верховної Ради України І.Плюща. А в стінах Верховної Ради досить швидко починають з'являтися прояви невдоволення політикою уряду Л.Кучми. Така ситуація призводить до хаосу у системі державної влади.

Становище стає неконтрольованим після розколу об'єднаних у рамках уряду регіональних угруповань. Західне угруповання починає активно протидіяти діяльності Прем'єр-міністра Л.Кучми в його політиці зближення з Російською Федерацією у економічних питаннях¹⁹. Поступово починають виходити із уряду міністри-представники цього угруповання. Розкол починається і в таборі Південно-східних угруповань. Він виявляється у невдоволенні частини депутатів Верховної Ради України політикою Л.Кучми, які пасивно підтримуються керівництвом законодавчого органу, що виявилось у винесенні 18 березня 1993 р. питання про позбавлення депутатства членів Кабінету Міністрів України²⁰. Л.Кучма неодноразово робить у такій ситуації заяви про бажання залишити посаду Прем'єр-міністра. Отже, хаос у політичній системі починає поширюватися з центральних органів влади на

регіональні угруповання. У результаті, компроміс між протидіючими регіонами України, досягнутий сформуванням уряду Л.Кучми наприкінці 1992 р., розпадається і починається регіональне протистояння з новою силою і в більш складних соціально-економічних умовах.

У цій ситуації Л.Кравчук прагне скористатися структурними надбаннями уряду Л.Кучми, здобутими для Кабінету Міністрів України, та суміщає ряд управлінь уряду і своєї Адміністрації. Він бере знову на себе фактичне керівництво виконавчою владою та призначає виконуючого обов'язки Прем'єр-міністра України – ним стає Ю.Звягільський. Президент видає Указ “Про невідкладні заходи щодо стабілізації економічної та політичної ситуації в Україні” від 16 червня 1993 р. У ньому йдеться про те, що Президент прагне безпосередньо керувати Кабінетом Міністрів України, але це, як зазначається в висновку науково-експертного управління Верховної Ради України, не є можливим через суперечностей в діючій Конституції, і, відповідно, неефективним, що показала подальша практика.

Президент зробив також спробу отримати надзвичайні повноваження на зразок тих, які мав уряд Л.Кучми, але Верховна Рада України їх не затвердила²¹. Цей факт є свідченням того, що позиції Президента України стають надзвичайно хиткими. Будучи конституційним главою держави та виконавчої влади він був змушений для реалізації цих функцій отримати надзвичайні повноваження від Верховної Ради України, причиною чого була слабкість закладених Президентом у регіонах структур. Отже знову очевидним є вирішальне політичне значення регіонального фактору в становленні системи виконавчої влади в Україні. Натомість дана ситуація характеризує сильні позиції Верховної Ради України та системи Рад у державі, а також появу нового лідера в українській політиці, який заявив претензії щодо всеукраїнського масштабу впливу власної групи підтримки. Цим лідером став колишній Прем'єр-міністр України Л.Кучма.

Ситуація складалась вигідно для Л.Кучми ще й тому, що він мав змогу стати репрезентатором інтересів Південно-східного регіону країни, оскільки протягом свого перебування на посаді Прем'єр-міністра він був представником інтересів промислової еліти Південно-східних областей України. Пішовши у відставку, Л.Кучма створив собі імідж політика, який під тиском обставин змушений був піти зі своєї посади, не завершивши розпочаті справи²². Навколо Л.Кучми починає формуватися регіональне угруповання з соціально-економічною базою у Південно-східних областях, про що напередодні президентських виборів 1994 р. часто заявляли праві партії²³.

Це угруповання складала представники колишньої господарської номенклатури. Воно створювалось до виборів, оскільки наближався час чергового обрання нового складу Рад і Президента. Вибори Президента й складу Рад усіх рівнів відбулися достроково у 1994 р. Однак опора Південно-Східного угруповання на керівництво Верховної Ради України Дванадцятого скликання була не надійною. Це пояснювалося тим, що воно хоча і мало потужний вплив на формування державної політики, але цей вплив був нетривалий. Нестабільність політичної системи не дозволяє сформуванню потужні регіональні угруповання, котрі тривалий період контролюватимуть владні повноваження на місцях й політику центральних органів влади, що показало формування двох могутніх Південно-східних угруповань: Донбаського та Дніпропетровського.

Ситуація в правому таборі – репрезентаторі політичних інтересів Західного регіону країни, складалась напередодні дострокових виборів Президента й Верховної Ради України також неоднозначно, що було викликане фактичним багатовладдям у державі, до якого після відставки уряду Л.Кучми додалось регіональне протистояння з неконтрольованістю ситуації у регіонах центральними органами влади. Виняток становили лише області, соціально-економічна стабільність котрих підтримувалась завдяки дотаціям із державного бюджету. Ці регіони, а саме, Західний і частина Північного, прагнули зберігати стабільність у відносинах із Центром.

На фоні такої ситуації починається розклад президентської вертикалі в регіонах. Створена Л.Кравчуком система Представників Президента в областях і районах одразу після своєї появи вступає в протистояння з місцевими Радами та їхніми виконавчими комітетами. Небажання Рад поступитися своїми повноваженнями на користь президентських структур виявляється як в Південно-східному, так і в Західному регіонах держави, про що пише в своїх мемуарах Представник Президента в Тернопільській області у 1992 – 1993 рр. Р.Гром'як²⁴.

Спірні питання в роботі Представників Президента згідно законодавства України мали вирішуватися у судовому порядку, але недосконалість системи судоустрою, яка дісталася Україні із радянського періоду, не давала змоги судовим шляхом вирішувати спірні питання в роботі органів влади на місцях. Крім того, давалась ознака залежності судів на місцях від місцевих Рад та їх виконкомів. Таким чином, розмежування повноважень на місці через суд не могло регулюватися належним чином. Законодавчо також не вдавалось врегулювати ці суперечності, оскільки Верховна Рада України перебувала в протистоянні з Президентом Л.Кравчуком і спиралася на місцеві Ради. Отже, президентська вертикаль на місцях не відбулась. Як

зазначав Л.Кучма, реформування в розбалансованій державі було неможливо. А розбалансованість тягнула за собою посилення протистояння регіональних угруповань.

Таким чином, на початку 1990-х рр. спостерігалось протистояння між законодавчою й виконавчою владою в Україні у один із самих складних періодів історії – державотворення й формування конституційного і адміністративно-територіального устрою. Президент України Л.Кравчук, хоча й був згідно Конституції главою виконавчої влади, не мав змоги повноцінно здійснювати виконавчі функції. Ці повноваження успішно перебирала на себе Верховна Рада України й всеукраїнська владна вертикаль Рад. Також Л.Кравчукові не вдалося сформувати повноцінну вертикаль виконавчої влади у державі. На заваді стояло протистояння із Головою Верховної Ради України І.Плющем, політичними партіями, котрі прагнули ідеологічно репрезентувати певні регіони України, регіональні амбіції заважали й у формуванні повноцінного уряду держави. У період перебування на посаді Прем'єр-міністра Л.Кучми очевидним було становлення тривладдя на загальнодержавному рівні й фактичного багатовладдя у регіонах держави.

Дослідження проблеми формування вертикальноінтегрованої системи влади в Україні у період становлення державності дає змогу проаналізувати природу й причини труднощів функціонування політичної системи держави на сучасному етапі. Відповідно досліджуються особливості становлення партійної системи, системи органів місцевого самоврядування та конституційного розподілу владних повноважень між гілками влади в Україні.

¹Архів Верховної Ради України (далі – Архів ВРУ). – Ф.1. – Оп.38. – Спр.8. – Арк.100.

²Пинзеник В. Коні не винні. – К.: Академія, 1999. – С.108.

³Видрін Д., Табачник Д. Україна на порозі ХХІ ст. – К.: Либідь, 1995. – 294 с.; Литвин В. Політична арена України: дійові особи та виконавці. – К.: Абрис, 1994. – 495 с.; Алексєєв Ю., Кульчицький С., Слюсаренко А. Україна на зламі історичних епох. (Державотворчий процес 1985 – 1999 рр.). – К.: ТОВ «УВПК Ескоб», 2000. – 296 с.

⁴Бондаренко В., Головаха Е., Еленский В. и др. Украина и Россия: общества и государства. – М.: Права человека, 1997. – 383 с.; Барков В. Украина сегодня: политические, экономические и национальные детерминанты развития. – К.: НАН Украины, Институт философии им. Г.Сковороды, 1998. – 196 с.; Гальчинський А. Україна: поступ у майбутнє. – К.: Основи, 1999. – 220 с.

⁵Кравчук Л. Є така держава Україна. Матеріали з виступів, інтерв'ю, прес-конференцій, брифінгів, відповідей на запитання. – К.: Видавництво “Глобус”, 1992. – С.43.

⁶Заява фракції виборчого блоку Соціалістичної та Селянської партій України «Лівий центр» у Верховній Раді України «Про деякі заходи для повної реалізації положень Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Голова фракції О.Мороз. 6 липня 1999 року // Соціалісти у Верховній Раді. – К., 2000. – С.21.

⁷Там само.

⁸Салій І. Я повертаюсь. – К.: Довіра, 1993. – С.188.

⁹Архів ВРУ. – Ф.1. – Оп.38. – Спр.7. – Арк.109-110.

¹⁰Здіорук В., Бичек В. Проблеми функціонування політичних партій України в системі владних відносин. – К.: НІСД, 2001. – С.17.

¹¹Михальченко Н., Андрущенко В. Беловежье. Л.Кравчук. Украина 1991-1995. – К.: Український центр духовної культури, 1996. – С.123-124.

¹²Там само. – С.123-124.

¹³Там само. – С.123.

¹⁴Кравчук Л. Є така держава Україна... – С.103.

¹⁵Діалоги в Універсумі: актуальні проблеми сучасної України. Львів: Універсум, 2000. – С.23-26.

¹⁶Там само. – С.25.

¹⁷Україна, рік 1993-й: прогнози і судження. В.Чорновіл // Урядовий кур'єр. – К., 1993. – 5 січня.

¹⁸Иоффе Ю. Один на один с системой. – Луганск: Лугань, 1994. – С.108.

¹⁹Політичній капітуляції – “Ні!” // Народна газета. – К., 1993. – №30.

²⁰Литвин В. Політична арена України... – С.325-326.

²¹Там само. – С. 331.

²²Литвин В. Політична арена України: дійові особи і виконавці. Автореф. дис. доктора іст. наук. – К.: НАН України, Інститут історії України, 1995. – С.34.

²³Заява Конгресу національно-демократичних сил України з приводу другого туру президентських виборів // Народна газета. – К., 1994. – №27.

²⁴Гом'як Р. Вертеп-2, або у хашах влади: спогад-роздум. – Тернопіль: Збруч, 1995. – С.54.